

Apkopojums par vienoto ziņojumu par cieto sadzīves atkritumu poligonu pārbaužu rezultātiem

Saturs

Saīsinājumi.....	3
Ievads	3
Kopsavilkums	5
Kopsavilkums.....	5
1. BNA apsaimniekošana un izmantošana inženiertehniskajām vajadzībām.....	5
2. Infiltrāta apsaimniekošana	6
3. Atkritumu apjomu datu salīdzinājums dažādos reģistros	7
2. CSA poligonos apglabāto atkritumu apjoms salīdzinājumā ar prognozēto.....	8
5. Atkritumu šķirošanas tendences	9
Secinājumi	10
Secinājumi	10
Konstatētie trūkumi poligonu darbībā	10
VVD poligonu kontroles prakse un turpmākā rīcība.....	10
Priekšlikumi normatīvo aktu izmaiņām	11
Ieteikumi.....	12

Saīsinājumi

Ievads

VVD	Valsts vides dienests
VARAM	Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija
CSA	Cietie sadzīves atkritumi
BNA	Bioloģiski noārdāmi atkritumi
APUS	Atkritumu pārvadājumu uzskaites sistēma
Metodika	30.05.2023. apstiprinātā metodika poligonu pārbaužu veikšanai Nr. 3.3/CS/7/MET/2023
Statistikas pārskats A3	Valsts statistikas pārskats "Nr. 3 - Atkritumi. Pārskats par atkritumiem"
MK noteikumi Nr. 1032	Ministru kabineta 2011. gada 27. decembra noteikumi Nr. 1032 "Atkritumu poligonu noteikumi"
MK noteikumi Nr. 712	Ministru kabineta 2021. gada 26. oktobra noteikumi Nr. 712 "Atkritumu dalītas savākšanas, sagatavošanas atkārtotai izmantošanai, pārstrādes un materiālu reģenerācijas noteikumi"
MK noteikumi Nr. 319	Ministru kabineta 2011. gada 26. aprīļa noteikumi Nr. 319 "Noteikumi par atkritumu reģenerācijas un apglabāšanas veidiem"
MK noteikumi Nr. 377	Ministru kabineta 2013. gada 25. jūnija noteikumi Nr. 377 "Noteikumi par atkritumu apsaimniekošanas reģioniem"
MK noteikumi Nr. 301	Ministru kabineta 2011. gada 19. aprīļa noteikumi Nr. 301 "Noteikumi par azbesta un azbesta izstrādājumu ražošanas radīto vides piesārņojumu un azbesta atkritumu apsaimniekošanu"
MK noteikumi Nr. 271	Ministru kabineta 2017. gada 23. maija noteikumi Nr. 271 "Noteikumi par vides aizsardzības oficiālās statistikas un piesārņojošās darbības pārskata veidlapām"
MK noteikumi Nr. 302	Ministru kabineta 2011. gada 19. aprīļa noteikumi Nr. 302 "Noteikumi par atkritumu klasifikatoru un īpašībām, kuras padara atkritumus bīstamus"

Saskaņā ar Eiropas Savienības Direktīvu par atkritumu poligoniem, ES dalībvalstīm līdz 2035. gadam jāsamazina poligonos apglabāto sadzīves atkritumu īpatsvars līdz vismaz 10 % no dalībvalstu ikgadējā sadzīves atkritumu daudzuma, ko Latvija ir izvirzījusi kā vienu no mērķiem Atkritumu apsaimniekošanas valsts plānā 2021. – 2028. gadam un MK noteikumos Nr. 1032.

Latvijā dalīti savāktu un nešķirotu atkritumu pāršķirošana lielākoties norit manuālajās vai daļēji automatizētajās šķirošanas līnijās un pieejamā tehniskās infrastruktūras kapacitāte (šķirošanas jaudas un mehāniskās priekšapstrādes) atkritumu pārstrādei vērtējama kā salīdzinoši laba, sniedzot iespēju pārstrādāt savāktu un atkritumu poligonos pieņemto atkritumu daudzumu. Vienlaikus, joprojām salīdzinoši augstais nešķirotu majsaimniecības atkritumu īpatsvars apglabāto atkritumu daudzumā – aptuveni ceturtdaļa no atkritumu poligonos pieņemtajiem atkritumiem – norāda uz nepieciešamību to optimizēt (veicinot dalīto atkritumu savākšanu), kā arī papildināt šķirošanas un mehāniskās priekšapstrādes tehniskās iespējas atsevišķos atkritumu poligonos, kuros fiksēts atkritumu apglabāšanas kapacitātes trūkums.

Vienlaikus ir jāņem vērā, ka atkritumu sagatavošanas pārstrādei un reģenerācijai darbību rezultātā rodas ap 200 - 220 tūkstoši tonnu gadā pārstrādei nederīgu, bet augstas energoietilpības materiālu, ko iespējams sagatavot kā energoresursu enerģijas ražošanai, tā kā ES direktīvās noteiktie mērķi un MK noteikumu Nr. 712 5. punkts paredz, ka 2035. gadā ir jānodrošina, ka tiek pārstrādāti 65 % no radītajiem sadzīves atkritumiem, savukārt sadzīves atkritumu poligonos ir pieļaujams apglabāt 10 % no radītajiem sadzīves atkritumiem. Pašreizējā situācijā, tā kā nav pieejamas atbilstošas atkritumu pārstrādes vai reģenerācijas iekārtas ar attiecīgām jaudām, šis energoresursu apjoms tiek apglabāts atkritumu poligonos atbilstoši MK noteikumu Nr. 319 prasībām.

VVD ir VARAM ministra (kopš 01.07.2024. Klimata un enerģētikas ministrijas) padotībā esoša tiešās pārvaldes iestāde un viena no VVD funkcijām ir kontrolēt normatīvajos aktos par atkritumu apsaimniekošanas noteikto prasību ievērošanu, t.sk. CSA poligoniem izdoto atļauju piesārņojošo darbību veikšanai nosacījumu ievērošanu.

VVD atbilstoši 2023. gada darba plāna uzdevumam Nr. 2.3.6. "Organizēt vienotu atkritumu poligonu inspekciju" pēc vienotas 30.05.2023. apstiprinātās Metodikas poligonu pārbaudžu veikšanai Nr. 3.3/CS/7/MET/2023 (turpmāk – Metodika)¹ veica desmit pārbaudes CSA poligonos Latvijas Republikas teritorijā laika periodā no 30.05.2023. līdz 18.07.2023. ("Getliņi", "Daibe", "Pentuli", "Ciniši", "Janvāri", "Brakšķi", "Kīvītes", "Dzilā vāda", "Križevņiki" un "AP Kaudzītes"). Metodika izstrādāta, balstoties uz VVD 18.06.2021. iekšējiem noteikumiem Nr. 1.1/CS/9/IN/2021 "Kontroles kārtība", kurā noteikta kārtība, kādā inspektori ievāc un izvērtē esošo informāciju, sagatavo pārbaudes plānu, veic pārbaudi, sagatavo ziņojumu par pārbaudes rezultātiem, u.tml. Tās mērķis ir nodrošināt vienotu pieeju atļauju kontrolē visās VVD reģionālajās vides pārvaldēs. Pēc veiktajām pārbaudēm tika sagatavoti desmit ziņojumi par pārbaudes rezultātiem CSA poligonos un tajos veiktajām atkritumu apsaimniekošanas darbībām 2022. gadā un vienotais ziņojums par CSA poligonu pārbaudžu rezultātiem.

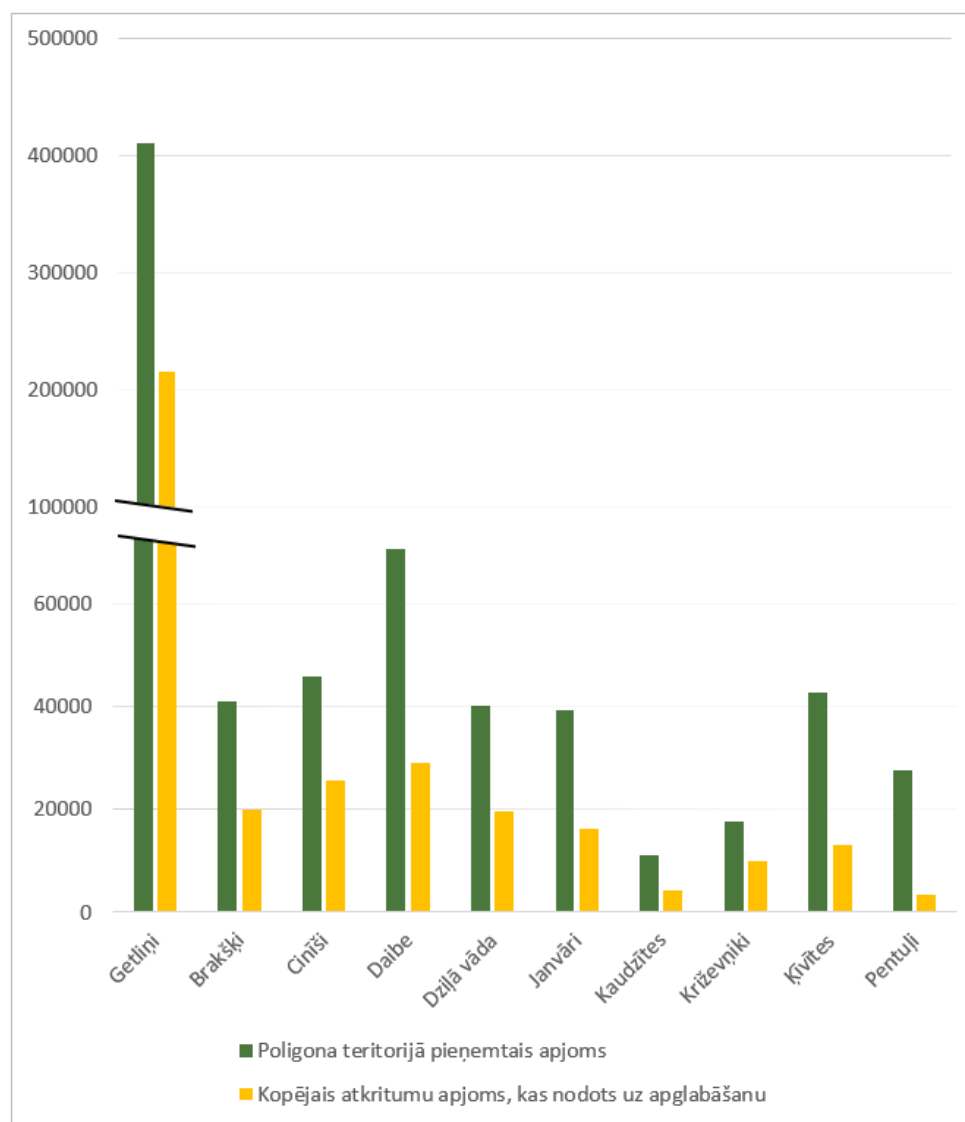
VVD 2023. gadā pirmreizēji veikto vienoto pārbaudžu mērķis bija konstatēt esošo situāciju CSA poligonos, izmantojot vienotu pieeju pārbaudžu veikšanā, kā arī izmantot pārbaudžu rezultātus turpmāko sarunu vešanā ar operatoriem, lai nodrošinātu efektīvu un vides prasībām atbilstošu poligonu darbību.

¹ <https://dvs-vraa.namejs.lv/Documents/Update/2071157>

Kopsavilkums

2022. gadā desmit CSA poligonos Latvijā kopumā tika pieņemtas 746044,56 tonnas sadzīves atkritumu, no kurām 47,8 % (356537,58 tonnas) tika apglabāti (sk. 1. att.). Analizējot apglabāto atkritumu sastāvu, procentuāli vislielāko apjomu jeb 51 % sastāda atkritumu mehāniskās apstrādes atkritumi (atkritumu klases kods 191212) un 21 % BNA, kas piemēroti kompostēšanai vai anaerobai pārstrādei (atkritumu klases kods 191213).

1. attēls. CSA poligonos pieņemtais un apglabātais apjoms, (t)

1. BNA apsaimniekošana un izmantošana inženiertehniskajām vajadzībām

Atkritumu mehāniskās apstrādes atkritumi (arī materiālu maisījumi) un BNA, kas piemēroti kompostēšanai vai anaerobai pārstrādei, rodas nešķirotu sadzīves atkritumu šķirošanas un sijāšanas rezultātā pēc BNA pārstrādes. Attiecīgā atkritumu plūsma ir mitra un bagāta ar

organiskajām vielām, kas padara to nepiemērotu atkritumu sadedzināšanai gan no energoefektivitātes, gan vides viedokļa.

Atkritumu apsaimniekošanas likuma 4. panta trešajā daļā ir noteikts, ka atkritumus, ja tie atbilst Eiropas Savienības normatīvajos aktos noteiktajiem kritērijiem par atkritumu stadijas izbeigšanu vai Ministru kabineta noteiktajiem kritērijiem par atkritumu stadijas izbeigšanu un ja no tiem ir iegūti materiāli, kuri tiks izmantoti galaprodukta ražošanai, uzskata par otrreizējām izejvielām. Ja atkritumu pārstrādes rezultātā rodas materiāls, kas nav uzskatāms par otrreizējo izejvielu, to uzskata par atkritumiem. Šobrīd visos Latvijas CSA poligonos ir atļauts izveidot BNA kompostēšanas laukumus, radīto kompostu atļauts izmantot kā pārklājamo materiālu atkritumu apglabāšanas krātuvē un šo iespēju izmanto gandrīz visi CSA poligoni, izņemot poligonu "Brakšķi", kur 191213 klases atkritumu pārstrādei tiek izmantota biošūna un 2022. gadā ikdienas pārklājumam netika izmantoti atkritumi, t.sk. tehniskais komposts.

Vērtējot tehniskā komposta izmantošanu CSA poligonu ikdienas pārklājumam vai starppārklājumam, VVD konstatēja, ka piecos CSA poligonos kopējais poligona vajadzībām izmantotais atkritumu apjoms pret kopējo apglabāto atkritumu apjomu neatbilda piesārņojošās darbības atļaujas nosacījumiem.

CSA poligonos 2022. gadā kā pārklājamo materiālu atkritumu apglabāšanas krātuvē lielākoties izmantoja:

- pārstrādātus bioloģiski noārdāmus atkritumus (atkritumu klases kods 191213);
- dārzu un parku atkritumus (atkritumu klases kods 200201);
- minerālus (piem., smilti, akmeņi) (atkritumu klases kods 191209);
- metālus saturošu atkritumu griešanas atkritumus – vieglā frakcija (atkritumu klases kods 191004);
- sadzīves atkritumu anaerobās apstrādes kompostu (atkritumu klases kods 190604);
- liela izmēra atkritumus (atkritumu klases kods 200307);
- tekstilizstrādājumus (atkritumu klases kods 200111);
- citur neminētus atkritumus (atkritumu klases kods 200307);
- pārstrādei un patēriņam nederīgus materiālus (atkritumu klases kods 020601).

2. Infiltrāta apsaimniekošana

Visos CSA poligonos tiek nodrošināta infiltrāta apsaimniekošana. Pirms infiltrāta attīrīšanas reversās osmozes attīrīšanas iekārtās vai to nodošanas notekūdeņu bioloģiskajām attīrīšanas iekārtām, visos CSA poligonos, izņemot poligonu "Brakšķi", ir ierīkoti infiltrāta savākšanas baseini, kas darbojas kā buferis infiltrāta uzkrāšanai un plūsmas izlīdzināšanai pirms attīrīšanas.

CSA poligonā "Brakšķi" apglabāto atkritumu un BNA uzkrāšanas šūnās radīto infiltrātu novada ārpus atkritumu uzkrāšanas nodalījumiem uz bioreaktora krātuves daļā izbūvētajām infiltrāta uzkrāšanas tvertnēm, kas nodrošina vienmērīgas plūsmas padevi uz attīrīšanas iekārtām.

Lai gan septiņos no desmit CSA poligonos ir uzstādītas reversās osmozes attīrīšanas iekārtas, vismaz pusē no tiem iekārtu jauda nav pietiekama, lai nodrošinātu atkritumu krātuvēs uzkrātā infiltrāta atsūkņēšanu un attīrīšanu. Papildus tam, sešos CSA poligonos atsūkņētais infiltrāts no atkritumu krātuves tiek atkārtoti padots uz krātuvi un izsmidzināts, lai nodrošinātu atkritumu mitrināšanu, veicinot atkritumu sadalīšanās procesu. Lai gan normatīvo aktu prasības

un izsniegto atļauju nosacījumi netiek pārkāpti, atkritumu mitrināšana ar neattīrītu vai daļēji attīrītu infiltrātu veicina krātuvē esošā infiltrāta ķīmisko elementu koncentrāciju izmaiņas, veicina aerosolu izplatīšanos gaisā, kas satur viegli gaistošus organiskos savienojumus un smagos metālus, kā arī neveicina uzkrātā infiltrāta apjoma samazināšanos atkritumu krātuvē.

Ne tikai infiltrāta apsaimniekošanas nepilnības liecina par CSA poligonu radīto ietekmi uz apkārtējo vidi, bet arī virszemes un pazemes ūdeņu monitoringa rezultāti, kas lielākoties norāda uz paaugstinātām Q_{SP} , N_{kop} , P_{kop} un citu ķīmisko elementu koncentrācijām. Paaugstinātas organisko vielu koncentrācijas potenciāli var radīt negatīvas ekoloģiskas sekas ūdenstilpēs un ūdenstecēs, kas izpaužas kā eutrofikācija (aļģu attīstība) un noved pie ievērojamas ūdens kvalitātes pasliktināšanās.

3. Atkritumu apjomu datu salīdzinājums dažādos reģistros

CSA poligoniem MK noteikumu Nr. 1032 46. punkts nosaka, ka operators ar atkritumiem veiktās darbības reģistrē atkritumu apglabāšanas poligona darbības reģistrācijas žurnālā (4. pielikums). Papildus tam, divu mēnešu laikā pēc kalendārā gada beigām operators iesniedz gada pārskatu VVD reģionālajā vides pārvaldē, kurā ir apkopota informācija par pieņemtajiem un apglabātajiem atkritumiem, infiltrāta tilpuma mērījumiem un sastāva analīžu rezultātiem, sadzīves atkritumu daudzumu, kas radies, sadzīves atkritumu poligonā veicot sadzīves BNA aerobo vai anaerobo pārstrādi, no atkritumu poligona izvesto atkritumu vai otrreizēji izmantojamo materiālu daudzumu un veidiem, u.c. (MK noteikumu Nr. 1032 47. punkts), kā arī katru gadu līdz 1. martam aizpilda vides aizsardzības oficiālās Statistikas pārskata A-3 veidlapu atbilstoši MK noteikumu Nr. 271 prasībām.

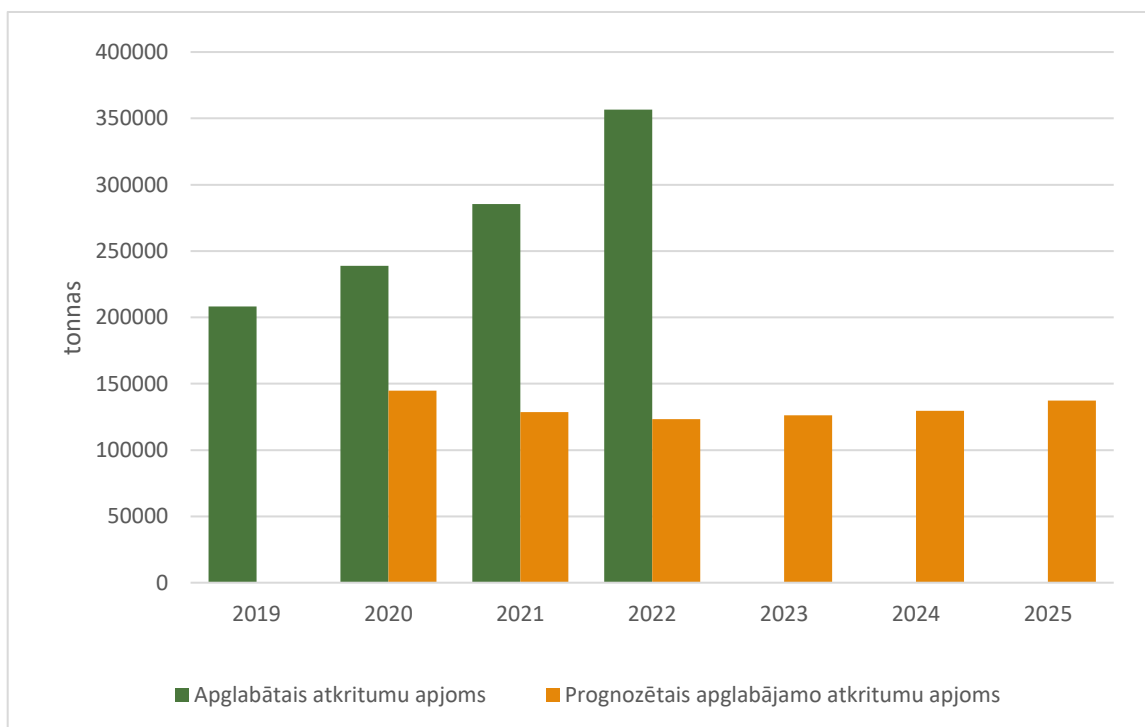
Veicot iepriekšminēto datu avotu (atkritumu uzskaites žurnāla, pārskata un statistikas pārskata A-3) salīdzinājumu, konstatēts, ka tajos uzrādītie atkritumu apjomi lielākoties nesakrīt. Salīdzinātajos datu avotos atkritumu apjomu atšķirības nav izteikti lielas, izņemot, CSA poligoniem "Dziļā vāda" un "Janvāri" (sagatavotais komposts) un CSA poligonam "Brakšķi" (izvestais atkritumu apjoms). Datu nesakrītības ir iespējams skaidrot ar to manuālo ievadi trīs dažādās atskaites formās (cilvēciskais faktors) un būtu novēršamas, ja visas atskaišu formas būtu pieejamas elektroniski un savā starpā sinhronizētos.

Eiropas Savienības Atveseļošanas un noturības mehānisma investīcijas 2.1.3.1.i. projekta "VVD APUS – Atkritumu pārvadājumu uzskaites sistēmas transformācija par kompleksu atkritumu aprites uzskaites un kontroles informācijas sistēmu" ietvaros līdz 2026. gada maija beigām plānots transformēt Atkritumu pārvadājumu uzskaites sistēmu par vienotu atkritumu aprites uzskaites un kontroles valsts informācijas sistēmu. Projekts paredz:

- atvieglot komersantiem atkritumu aprites datu uzskaiti un ziņošanu;
- stiprināt VVD efektivitāti atkritumu aprites kontroles procesā;
- nodrošināt strukturētu datu pieejamību politikas veidotājiem, pašvaldībām un citām iestādēm pēc nepieciešamības.

Plānots, ka jaunā Atkritumu plūsmu uzskaites sistēma aizstās esošo Atkritumu pārvadājumu uzskaites sistēmu, būtiski uzlabojot ievadīto datu kvalitāti un atvieglojot datu ievadi. Projekta ietvaros tiek plānots, ka dati no APUS tiks automatizēti nodoti uz Statistikas pārskatu A3, tādējādi uzlabojot statistisko datu kvalitāti, un komersantiem nebūs nepieciešams ievadīt vienu un to pašu informāciju dažādos datu avotos, mazinot gan administratīvo slogu, gan manuālu kļūdu rašanās iespējamību.

2. attēls. CSA poligonos apglabāto atkritumu apjoms salīdzinājumā ar prognozēto, (t)

Plāna bāzes scenārijs, kura sagatavošanā izmantots materiāls no VARAM pasūtītā pētījuma „Investīciju vajadzību izvērtējums atkritumu apsaimniekošanas valsts plāna 2021. - 2028. gadam izstrādei”, kura izpildītājs bija SIA “Geo Consultants”, paredz, ka radītais SA daudzums uz iedzīvotāju gadā tuvosies Eiropas ekonomiski attīstītāko valstu vidējam līmenim, kas 2018. gadā bija 534 kg uz iedzīvotāju gadā, ar tendenci pieaugt. Scenārijs paredz, ka pēc 2020. gada sekos ekonomiskās situācijas uzlabošanās un attiecīgi radītā SA daudzuma palielināšanās, 2035. gadā sasniedzot 921185 tonnas. Paredzēts, ka savākto SA daudzums būs vienāds ar radīto SA daudzumu, t.i. radītie SA tiks savākti 100 % apmērā, kā rezultātā tiek prognozēts, ka 2035. gadā poligonos tiks apglabātas 125307 tonnas SA, kas sastādīs 13,6 % no radītā atkritumu apjoma. Salīdzinot CSA poligonos apglabāto atkritumu apjomu pēdējo četru gadu periodā (pēc veikto pārbaužu un gada pārskatu datiem), secināms, ka tas ar katru gadu palielinās un pēdējos trīs gadus neizpilda bāzes scenārija prognozes.

2022. gadā CSA poligonos Latvijā tika apglabātas 356537,58 tonnas atkritumu jeb 47,8 % no pieņemtā atkritumu apjoma, kas par 31,3 % pārsniedz prognozēto apglabāto atkritumu apjomu (sk. 2. attēls). Lai gan no kopējā CSA poligonos pieņemtā atkritumu apjoma uz priekšapstrādi tika nogādātas 474647,32 tonnas jeb 63,6 %, turpmākai pārstrādei izvesto atkritumu apjoms sastāda vien 45245,44 tonnas jeb 6,1 %. Procentuāli vislielāko apjomu (15,26 %) no atšķīrotajiem SA sastāda BNA, kas piemēroti kompostēšanai vai anaerobai pārstrādei (tiek izmantoti poligona inženiertehnoloģiskajām vajadzībām, piem., ikdienas pārklājumam) un mehāniskās apstrādes atkritumi, kas tiek nogādāti apglabāšanai poligonā.

Plāns paredz, lai palielinātu atkritumu apstrādes apjomus un atgūtu pārstrādei derīgo materiālu īpatsvaru, kā arī attīstot jaunu atkritumu plūsmu sagatavošanu pārstrādei un reģenerācijai, ir nepieciešama esošo mehānisko un manuālo atkritumu šķīrošanas iekārtu efektivitātes uzlabošana. Lai gan piecos CSA poligonos (“Brakšķi”, “Cinīši”, “Daibe”, “Janvāri” un “Ķīvītes”) īstenošanā ir BNA pārstrādes projekti, kas tiks pabeigti 2024. gadā, ir nepieciešams atbalstīt pasākumus, kas palielina pārstrādei nodoto materiālu apjoma un kvalitātes pieaugumu.

Atbilstoši MK noteikumiem Nr. 377 Latvijā ir bijuši izveidoti un uz ziņojuma sagatavošanas brīdi darbojās desmit atkritumu apsaimniekošanas reģioni, no kuriem katrā ir viens atkritumu poligons. 2023. gada nogalē atbilstoši MK noteikumiem Nr. 301 ir uzsākta pāreja uz pieciem atkritumu apsaimniekošanas reģioniem. Izvērtējot faktisko atkritumu plūsmu un katra reģiona iedzīvotāju skaitu, tiek veidoti pieci spēcīgi atkritumu apsaimniekošanas reģioni (Latgales, Vidzemes, Viduslatvijas, Ziemeļkurzemes un Dienvidkurzemes). Šāda veida modelis ir ekonomiski izdevīgākais (investīciju un ekspluatācijas izmaksas), lai palīdzētu sasniegt noteiktos atkritumu apsaimniekošanas mērķus, palielinot atkritumu pārstrādi un izveidojot jaunas BNA pārstrādes rūpnīcas. Uz SA poligonu bāzes paredzēts veidot atkritumu apsaimniekošanas reģionālos centrus, kas nodrošina atkritumu apstrādi, sagatavošanu pārstrādei, reģenerācijai, apglabāšanai un apglabāšanu, kā arī veic citas darbības, piemēram, organizē sabiedrības izglītošanas pasākumus, aprites ekonomikas (lietu apmaiņas) centru darbību, u.t.t. Izvērtējot reģionālo atkritumu apsaimniekošanas centru iespējamos modeļus, nevienā gadījumā nav plānots samazināt esošo poligonu skaitu, tā vietā ir plānots veicināt to attīstību – pilnveidot esošās atkritumu šķirošanas līnijas, palielināt iekārtu jaudu, veidot poligonu rekultivācijas uzkrājumus, izveidot BNA pārstrādes rūpnīcas, palielināt poligonu pamatkapitālu, izbūvēt jaunas atkritumu apglabāšanas šūnas, u.t.t.

5. Atkritumu šķirošanas tendences

Ņemot vērā Atkritumu apsaimniekošanas valsts plānā 2021. - 2028. gadam noteiktos mērķus, ir būtiski mazināt sadzīves atkritumu apglabāšanu poligonā, samazinot minēto apjomu līdz 10 % 2035. gadā (pēc 2023. gadā veikto pārbaužu rezultātiem, 2022. gadā Latvijā tika apglabāti apmēram 47,8 % no radītajiem SA), kā arī palielināt sadzīves atkritumu pārstrādi līdz 65 % 2035. gadā (2022. gadā Latvijā priekšapstrāde tika nodrošināta 63,6 % no poligonos pieņemtā SA apjoma, 35,2 % no atšķīrotajiem SA nodrošināta turpmāka pārstrāde – anaerobā pārstrāde, kompostēšana, nodošana citiem atkritumu apsaimniekotājiem kā otrreizēji izmantojams materiāls). Prognozēts, ka atkritumu dalītās vākšanas apjoms palielināsies, kas nosaka nepieciešamību attīstīt infrastruktūru, lai dalīti savāktu pārstrādei derīgo materiālu novirzītu pārstrādei.

Poligonu pārbaudes rezultāti iezīmē situāciju, ka šobrīd poligonos nonāk un tiek apglabāts ievērojams daudzums iepakojuma materiāla, kurš būtu derīgs otrreizējai pārstrādei vai reģenerācijai, kas norāda uz nepieciešamību pilnveidot atkritumu dalītās vākšanas sistēmu un veikt efektīvāku atkritumu šķirošanu. To apliecina arī ražotāju paplašinātas atbildības sistēmu sniegtie dati, proti, izlietotais iepakojums tiek savākts minimālos apjomos, attiecīgi tik, cik nepieciešams noteikto mērķu sasniegšanai, un pārējais apjoms lielākoties nonāk poligonos. Atkritumu nonākšana poligonā ir sekas nepietiekošai atkritumu šķirošanai.

Sākot ar 2024. gadu noteiktas izmaiņas DRN par atkritumu apglabāšanu sadalījumā, vienlaikus uzliekot par pienākumu pašvaldībām būt atbildīgām pret atkritumu savākšanas, pārstrādes, reģenerācijas mērķu sasniegšanu. Atbilstoši Dabas resursu nodokļa likuma 28. panta 4². daļai nodokļa maksājumus par atkritumu apglabāšanu 80 % apjomā ieskaita tās vietējās pašvaldības pamatbudžetā, kuras teritorijā tiek veikta atkritumu apglabāšana, savukārt VARAM (no 01.07.2024. – Klimata un enerģētikas ministrija) atbilstoši Atkritumu apsaimniekošanas likumam izvērtē, vai sadzīves atkritumu sagatavošana atkārtotai izmantošanai, pārstrāde un materiālu reģenerācija, tai skaitā BNA pārstrāde, sasniedz noteiktos mērķus. Ja tiek konstatēts, ka pašvaldības mērķi iepriekšējā kalendāra gadā nav sasniegti, VVD lemj par nodokļa maksājumu sadales maiņu starp valsts un pašvaldības budžetiem.

Konstatētie trūkumi poligonu darbībā

1. Poligoni ir labi konstruētas un pārvaldītas iekārtas cieto atkritumu apglabāšanai, kurās VVD katru gadu veic izsniegto A kategoriju piesārņojošo darbību atļauju nosacījumu pārbaudes. Ņemot vērā iepriekšējo gadu veikto pārbaudi rezultātus, ES un Latvijas nospraustos vides mērķus, VVD veica vienotas pārbaudes visos CSA poligonos ar mērķi iezīmēt galvenās problēmas, kas var kavēt vai liegt Latvijai sasniegt ES direktīvas noteiktos mērķus.
2. Lielākajā daļā CSA poligonu konstatēti vairāki trūkumi, kam VVD pievērsīs pastiprinātu uzraudzību turpmākajās pārbaudēs, piem., veiktas darbības ar atļaujās neiekļautiem atkritumiem, neatbilstoši piemērota DRN likme par azbesta saturošu atkritumu apglabāšanu, netiek nodrošināts atbilstošs attīrīta infiltrāta, virszemes un pazemes ūdeņu testēšanas biežums, netiek nodrošināta infiltrāta nenokļūšana vidē, u.c., ko iespējams novērst ar iekšējās kontroles pilnveidošanu poligonā.
3. Vairāk kā puse CSA poligonu no atkritumu krātuves daļēji atsūkņēto infiltrātu izmanto atkritumu krātuves mitrināšanai. Lai gan infiltrāta izmantošana šādā veidā veicina atkritumu sadalīšanās procesu, tomēr tiek radīts infiltrātā esošo ķīmisko savienojumu koncentrāciju palielinājums un netiek veicināta radītā infiltrāta apjoma samazināšanās, bet tieši pretēji paaugstināta infiltrāta koncentrācija.
4. Virszemes un pazemes ūdeņu monitoringa rezultāti lielākoties visos CSA poligonos uzrāda paaugstinātas ķīmisko vielu koncentrācijas – KSP (norāda par grūti noārdāmu, arī dabiskas izcelsmes (humīnvielas) piesārņojumu), N_{kop} un P_{kop} (norāda uz antropogēno piesārņojumu), kas liecina par CSA poligonu radīto negatīvo ietekmi, t.sk. apsaimniekotā infiltrāta nokļūšanu vidē.
5. CSA poligonu sniegtie dati atkritumu uzskaites žurnālā, Pārskatā un Statistikas pārskatā A3 lielākoties nesakrīt, taču to atšķirības nav lielas. Kā galveno iemeslu datu atšķirībām var minēt to, ka datu ievade, lielākoties, notiek manuāli trīs dažādās uzskaites sistēmās un nenotiek savstarpēja datu sinhronizēšanās. Datu nesakritības problēmjautājumu plānots risināt projekta "VVD APUS - Atkritumu pārvaldījumu uzskaites sistēmas transformācija par kompleksu atkritumu aprites uzskaites un kontroles informācijas sistēmu" ietvaros.
6. CSA poligonos nonāk un tiek apglabāts ievērojams daudzums iepakojuma materiāla, kurš būtu derīgs otrreizējai pārstrādei (piem., 2022. gadā poligonos tika apglabātas 8109,7 tonnas plastmasas iepakojuma, kas sastāda 2,27 % no kopējā apglabāto atkritumu apjoma), kas norāda uz nepieciešamību pilnveidot atkritumu dalītās vākšanas sistēmu un veikt efektīvāku atkritumu šķirošanu.

VVD poligonu kontroles prakse un turpmākā rīcība

1. VVD vienotas pieejas nodrošināšana CSA poligonu pārbaudēs aizsākās ar 2020. gadu, kad VVD Darba plāna ietvaros tika izveidota inspektoru darba grupa, izstrādāta vienota pārbaudes lapa un veiktas vienotas pārbaudes visos CSA poligonos, taču netika izstrādāts vienots

ziņojums par veikto pārbaūžu rezultātiem. Ņemot vērā 2020. gada Darba plāna uzdevuma izpildes nepilnības, 2023. gadā Darba plāna ietvaros tika aktualizēta pārbaudes lapa (pievienota kopsavilkuma sadaļa, kurā tiek atspoguļots vispārīgs izklāsts par atkritumu plūsmu poligonā, t.i. ziņojumā ietvertās informācijas kopsavilkums, u.c.) un izstrādāta metodika vienotas pieejas nodrošināšanai CSA poligonu pārbaūžu veikšanai.

2. VVD izstrādātā metodika poligonu vienotai pārbaudei ir pietiekoša, lai novērtētu poligona darbību un novērtētu situāciju kopumā par poligonu darbības efektivitāti. Vienlaikus nepieciešams uzlabot tās praktisko pielietojumu, jo bija novērojams, ka inspektori dažādi interpretē normatīvo aktu un metodikas prasības, un organizēt VVD inspektoru mācības, lai nodrošinātu vienotas kontroles procedūras ievērošanu. Līdz ar to 2024. gada maijā tika organizētas mācības poligonu pārbaūžu veikšanai, tostarp analizēti iepriekšējā perioda pārbaudes rezultāti.
3. VVD 2023. gadā pirmreizēji veikto vienoto pārbaūžu mērķis bija konstatēt esošo situāciju CSA poligonos, izmantojot vienotu pieeju pārbaūžu veikšanā, kā arī izmantot pārbaūžu rezultātus turpmāko sarunu vešanā ar operatoriem, lai nodrošinātu efektīvu un vides prasībām atbilstošu poligonu darbību, novēršot konstatētos trūkumus.
4. Papildus metodiskās vadības ietvaros pārbaūžu efektivitātes un kvalitātes uzlabošanai 2024. gada jūnijā tika pabeigts izstrādāt palīgriku VVD inspektoriem atkritumu plūsmas izsekošanai poligonā.
5. Atbilstoši izstrādātajai poligonu pārbaudes metodikai, kurā tiks iekļauti arī sadzīves atkritumu sastāva analīzes kontroles principi, un vienotā centralizētā virsuzraudzībā VVD veiks poligonu pārbaudes vismaz vienreiz gadā, lai noteiktu progresu poligonu darbībā, uzraudzītu uzdoto pienākumu izpildi un preventīvi novērstu neatbilstības.
6. Poligonos, kuros konstatētas infiltrāta noplūdes, pieņemti tūlītēji lēmumi par veicamajām rīcībām infiltrāta noplūžu novēršanai, ņemot vērā to būtisko negatīvo ietekmi uz vidi.
7. Līdz 2024. gada maija beigām VVD kopā ar VARAM izvērtēja šajā ziņojumā konstatēto un vienojās par turpmāk veicamajām rīcībām, lai novērstu trūkumus poligonu darbībā, vienlaikus neapdraudot atkritumu apsaimniekošanas mērķu sasniegšanu un atkritumu apsaimniekošanas pakalpojumu nodrošināšanu iedzīvotājiem.
8. Pēc vienošanās ar VARAM VVD sākot ar 2024. gada jūniju organizē tikšanos ar visiem poligoniem un atbildīgajām institūcijām (pašvaldībām), prezentējot 2023. gada poligonu pārbaudes rezultātus.
9. Poligoniem, kuru darbībā ir konstatēti trūkumi, VVD noteiks nepieciešamību izstrādāt un saskaņot pasākumu plānu un termiņus to novēršanai.

Priekšlikumi normatīvo aktu izmaiņām

1. Jāizvērtē nepieciešamība normatīvajos aktos skaidri definēt prasības attiecībā uz ikdienas pārklājumam un poligonos inženiertehnoloģiskām vajadzībām izmantojamiem atkritumiem, t.i., atkritumu veidi, to apjoma izmantošanas attiecība pret apglabāto atkritumu apjomu, krātuves ceļa seguma izveidei, nogāžu pārsegšanai un stiprināšanai, poligona gāzes

cauruļvadu filtrācijas slāņa veidošanai, rekultivācijai u.tml. Poligonā pieejamos atkritumus var pielietot pēc iespējas racionālāk un lietderīgāk, tomēr šo atkritumu izmantošanai būtu nepieciešams VVD sadarbībā ar VARAM veikt pētījumu un izvērtēt nepieciešamību izstrādāt kritērijus, lai visiem poligoniem piemērotu vienādas prasības.

2. Jāizvērtē nepieciešamība noteikt ierobežojumu vai aizliegumu infiltrāta atkārtotai izmidzināšanai atkritumu krātuvē. Lai gan infiltrāta izmantošana šādā veidā veicina atkritumu sadalīšanās procesu, tomēr tā tiek radīts infiltrātā esošo ķīmisko savienojumu koncentrāciju palielinājums, palielinot vides piesārņojuma risku.
3. Nepieciešams vienādot prasības, kādā poligoni veido uzkrājumus dabas resursu nodokļa segšanai atkritumiem pēc pārstrādes BNA iekārtā un apglabāšanas atkritumu poligonā, kas šobrīd ir apspriešanās un izstrādāts saskaņā ar Atkritumu apsaimniekošanas likumā noteikto deleģējumu, kā arī izveidot mehānismu to kontrolei.

Ieteikumi

1. Lai uzlabotu poligonu datu kvalitāti, nepieciešams ieviest elektronisko datu apmaiņu (*"e-poligons"*) APUS sistēmas ietvaros, kas ļautu efektīvāk uzraudzīt poligonu veiktās darbības.
2. Jāveicina diskusija ar reģionālo atkritumu apsaimniekošanas centriem, lai ilgtermiņā nodrošinātu normatīvo aktu prasībām atbilstošu poligonu darbību un nodrošinātu valsts noteikto atkritumu apsaimniekošanas mērķu sasniegšanu.
3. Infiltrāta problēmas risināšanai CSA poligoniem izvērtēt iespējas finansējuma piesaistei no valsts budžeta vai Eiropas Savienības fondiem, vai arī izvērtēt nepieciešamību ietvert nepieciešamās izmaksas sadzīves atkritumu apglabāšanas pakalpojuma tarifā.

